

Research Paper

Social Cohesion in Pervasive Crises: with an emphasis on the Characteristics of Good Governance

Hamidreza Didehban Maher: Department of Political Science and International Relations, ST.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Garineh Keshishyan Siraki*: Department of Political Science and International Relations, , ST.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran

Reza Simbar: Department of Political Science, Giulan University, Giulan, Iran

Hassan Khodaverdi: Department of Political Science and International Relations, , ST.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran

Received: 2024/05/27 [PP 89-103](#) Accepted: 2024/07/02

Abstract

In all parts of the world, the most important way to deal with all kinds of natural and unnatural disasters that humanity has faced has been solidarity and unity; of course, this will not appear except in the shadow of wisdom. In proportion to the formation of various communities and the creation of different cultures, and in parallel with the progress of man and his movement towards evolution and transcendence, the model of this harmony has also changed. With the formation of governments in the shadow of the decisions of societies in their present form, several factors have played a fundamental role in creating this unification, and the progressive thought of man has certainly also been influential in this regard. But what has provided reasons for thinking about this issue is how this interconnectedness can be created in times of need and how to prevent its disintegration. Especially in times when the lives of individuals in society are involved in numerous crises. Following the influence of various ideas in the formation of governments and the tireless efforts of thinkers and thinkers to reach a suitable and excellent model of governance, the idea of "good governance" has been considered in recent decades. Good governance, has been faced with various definitions by wise people and, following its evolution, has been introduced with various principles, each of which can play a vital and important role in society. Participation, accountability, transparency, rule of law, etc. are among these principles, and countless materials can be examined in describing each of these principles. However, what was addressed in this context was the issue of forming public consensus or, in a more appropriate term, "social cohesion" as one of the basic principles in good governance, which of course also addressed the role of "wisdom" in good governance.

Keywords: Good Governance, Wisdom, Social Integration, Pervasive Crises, Corona

Citation: Didehban Maher H., Keshishyan Siraki G., Simbar, R. & Khodaverdi, H.(2024). **Social Cohesion in Pervasive Crises: with an emphasis on the Characteristics of Good Governance** *Journal of Society and Politics*, Vol 2, No 7, Shiraz, PP [89-103](#)

*. **Corresponding author:** Garineh Keshishyan Siraki, **Email:** g.keshishyan71@gmail.com, **Tel:** +98 9122405768

Extended Abstract

Introduction

Undoubtedly, one of the challenges that governments face today is how to create social cohesion, especially when society is facing a crisis. Governments have realized the importance of this issue, that with all their power, capabilities, and authority, they cannot overcome problems alone, and that they must also pay attention to the role of wisdom and reason. Therefore, each government, in proportion to its capacities, culture, and the wisdom it uses in governance, and of course, the capabilities it has, tries to devise the appropriate way in this area. Among these, there are governments such as the People's Republic of China, which have been able to achieve social cohesion in times of crisis, such as what we witnessed during the fight against the Corona pandemic, by standing on its eastern social culture and relying on the order of governance and its comprehensive presence in various parts of the lives of its members. On the other hand, in the opposite direction of this idea, there was a thinking based on individualism and a weak presence of the government in the individual lives of individuals in a country like Sweden, where insistence on protecting the rights of each individual in society was the behavioral code of the rulers, which even during the outbreak of the Corona disease and all the dangers it brought with it, did not prevent this delegation of behavior to citizens, and it itself became an exemplary model in Western thinking.

In examining the behavior of the rulers and the wisdom they used regarding creating social cohesion, especially during the Corona crisis and what we witnessed in our own land, there were other indicators. The behavior and decisions of good governance in the Islamic Republic of Iran, which were entirely based on tradition, culture, and religion, led us to witness a kind of adoption of a different method in these days, which in decision-making, on the one hand, had a look at the religious and traditional discussions and concerns of the society, and on the other hand, had a glimpse of the development discussions

in countries that were successful in containing the Corona crisis.

Methodology

The method used in this research will be content and theoretical analysis of the data obtained based on the study of library resources, articles related to the topic in specialized journals and websites, and also examining the behavioral model in the study cases selected in the article to present conclusions.

Results and discussion

Asking the question of how good governance plays a role in creating social cohesion in pervasive crises? As the main question along with other questions and pointing out the role of good governance components in creating social cohesion when facing pervasive crises as the main hypothesis alongside other hypotheses raised, has been able to portray the mental challenges of this research. This research, along with details of other objectives such as a comprehensive explanation of the role of social cohesion in solving pervasive crises in society and addressing governance practices in facing the Corona crisis, comprise the important parts of this article.

Conclusion

By thinking about this issue, a two-way relationship can be established between the increase and growth of people's awareness and the creation of social cohesion in the face of widespread crises such as what the world has seen in the Corona outbreak. That the more the wisdom of governance, the level of people's awareness and their virtue increase, the more their efforts to create comprehensive social cohesion grow. In the experience of the Corona pandemic, governments reached a relatively safe point when the level of people's virtue and awareness also increased to the point where the effort to create cohesion in defeating the Corona crisis was fully institutionalized in the minds of people. In the meantime, the existence of good governance to establish this balance is also clearly evident in order to

realize the most fundamental component of

this theory.

References

1. Abbasi Bijan and Sadeghi Mohammad Hossein (2018), "Correlation of the Competencies of the Supreme Council for Crisis Management and the National Crisis Management Organization with the Components of Good Governance", *Quarterly Scientific Research Journal of Administrative Law*, Year 5, No. 15, Summer 2018. [In Persian]
2. Ahmad bin Fars bin Zakaria, Mu'jam al-Maqayyis al-Lughah, research by Abdul Salam Muhammad Harwin, vol. 2, Qom, Maktaba al-Ilam al-Islami, 1404 AH. [In Persian]
3. Alikhani, Ali Akbar, (2019), "Wisdom and Political Wisdom in the Quran and Hadith", *Quarterly Journal of Transcendental Politics*, Volume: 7, Issue: 24, 2019
4. Alizadeh Thani, Mohsen; Alvani, Seyed Mehdi. (2007) "An Analysis of the Quality of Good Governance in Iran". *Journal of Management Studies for Improvement and Transformation*. Issue 53, pp. 1-24
5. Amiri, Abdolreza, Summer (2012), "Study of the Process and Variables Affecting the Securitization of Social Crises in Iran", *Quarterly Scientific Research Journal of Law Enforcement Management Studies (Law Enforcement Management Studies)*, No. 2 [In Persian]
6. Dekhoda, Ali Akbar, (1998), *Dictionary*, under the supervision of Mohammad Moein and Jafar Shahidi, Tehran, University of Tehran [In Persian]
7. Du Verger, Maurice (2017); *Political Sociology*, translated by Abolfazl Ghazi, Tehran, University of Tehran. [In Persian]
8. Heshmatzadeh and Others (2017), "A Study of Obstacles to Good Governance in Iranian Political Culture", *Contemporary Political Essays*, Institute for Humanities and Cultural Studies, Year 8, Issue 1, Spring 2017 [In Persian]
9. Hobbes, Thomas, (2010) *Leviathan*, Hossein Bashirieh, Tehran, Publishing House. [In Persian]
10. Imam Jomezadeh, Seyed Javad, Shahramnia, and Safariani, (2016), "A Model of Good Governance; A Cooperative Society and an Efficient Government in Development Management", *Scientific Research Journal of Islamic Azad University (Specialized Quarterly of Political Science of Karaj Azad University)*, Volume 36 [In Persian]
11. Jafari, Ali Akbar; Foroughi, Nasrin, Fall and Winter (2015), "A Study and Analysis of the Distribution of Cholera and Plague Diseases in Iran and Their Impact on the Spread of Social Crises 1264-1210 AH", *Scientific and Research Quarterly Journal of History of Iran after Islam*, No. 11 [In Persian]
12. Khazaei, Zahra, Summer (2011), "A Reflection on the Nature of Wisdom", *Quarterly Journal of Philosophical Thought*, Volume 1, Issue 3, Summer 2011 [In Persian]
13. Lalman, Michel, *History of Sociological Thoughts*, translated by Abdul Hassan Nik-e-Gohar, Volume 1, (2015) First Edition, Hermes Publishing. [In Persian]
14. Majidpour, Sofi and Masoud, Dey (2004), "Theory of Good Governance as a Development Policy", *Monthly Specialized Book of Social Sciences*, No. 87, [In Persian]
15. Mark Beaver, (2019), *Governance; A very short introduction*, Gholamreza Salimi, Davud Karimipour, 2019, Tehran, Tehran National Defense University Press. [In Persian]
16. Meydori, Ahmad and Khairkhahan, Jafar. (2004). "Good Governance, the Foundation of Development". Report of the Economic Survey Office. Research Center of the Islamic Consultative Assembly. 21-40. [In Persian]
17. Miles, M. and Huberman, A. (2002). "Qualitative data analysis: a

- sourcebook of new methods”, Sage
London, Beverly Hills.
18. Mill, Stuart, (2010), Elective Government, Ali Ramin, Second Edition, Ney Publishing House. [In Persian]
 19. Mirza Aghanasab, Iman; Taghavi, Mehdi, (2014) "Social Capital and Good Governance; Case Study: Developing Countries”, Applied Economics Quarterly, Islamic Azad University, Year 4, Summer 2014. [In Persian]
 20. Mohajeri, Abbas Ali, (2007), Cultural Sciences of Political Sciences, Tehran, Daneshyar Publications. [In Persian]
 21. Mohammad Rahimi, Masoumeh; Ashrafi, Ahmad, (2019), "Designing a Model of National Ethnic Integration in Iran", Quarterly Scientific Research Journal of National Studies, No. 82. [In Persian]
 22. Naderi, Mohammad Mehdi, (2011), “Good Governance, Introduction and Brief Critique”, Scientific Journal of Islamic and Management Research, Volume 1. [In Persian]
 23. Plumptre Tim & Graham John. (1999). Governance & Good Governance. Institute on Governance.
 24. Pouladi, Kamal, (2008), History of Political Thought in Iran and Islam, Tehran, Second Edition, Center Publishing [In Persian]
 25. Roshan, Ahmad Reza, (2019), "Corona and Good Governance", Donyaye Eqtesad Newspaper, Newspaper Issue 4882 [In Persian]
 26. Roshe, Gay (2015), Social Changes, translated by Mansour Vosoughi, Tehran, Publishing House. [In Persian]
 27. Saberi, Fatemeh, (2015), “Convergence from a Historical Perspective and a Study of the Roots of This School from the Perspective of Classical Thinkers”, Monthly Journal of Research on Nations, No. 3, p. 14. [In Persian]
 28. Safrian Ruhollah and Seyed Javad Imam Jomezadeh, (2017), “The Model of Good Governance; Social Capital and Comprehensive Development”, Quarterly Journal of Government Studies, Journal of the Faculty of Law and Political Science, Year 3, Issue 12, Winter 2017. [In Persian]
 29. Sameti Morteza et al. (2011), “Analysis of the Impact of Good Governance Indicators on the Human Development Index”, Scientific Research Quarterly, Economic Growth and Development Research, Year 1, Issue 4, Fall 2011. [In Persian]
 30. Sardarnia, Khalilollah (2009), “Internet and Citizens’ Civic Engagement”, Communication Research Quarterly, Spring, Issue 57. [In Persian]
 31. Sardarnia, Khalilollah (2011), An Introduction to Modern Political Sociology, Tehran, Mezan Publishing House. [In Persian]
 32. Seifollahi, Seifollah and Zanjani, Habibollah, (2019), “Study of the Backgrounds and Obstacles to the Formation of Good Governance in Contemporary Iran”, Scientific and Research Journal of Azad University (Shushtar), No. 45. [In Persian]
 33. Shokr, Abdol Ali, (2012), “Wisdom in the Eyes of the Interpreters of the Quran and Philosophers”, Quarterly Journal of Islamic Theology, Ayanah Marafat, Shahid Beheshti University, Summer 2012. . [In Persian]

مقاله پژوهشی

همگرایی اجتماعی در بحران‌های فراگیر: با تأکید بر شاخصه‌های حکمرانی خوب

حمیدرضا دیده بان ماهر: گروه علوم سیاسی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

گارینه کشیشیان سیرکی^۱: گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

رضا سیمبر: گروه علوم سیاسی، دانشگاه گیلان، گیلان، ایران

حسن خداوردی: گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۰۷ صص ۱۴۰۳-۱۰۳ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۱۲

چکیده

در اقصی نقاط کره خاکی از زمان آغاز حیات انسان تاکنون مهم‌ترین شیوه در مواجهه با انواع بلایای طبیعی و غیرطبیعی که بشر با آن روبرو شده همبستگی و اتحاد بوده است؛ که البته این مهم جز در سایه حکمت و دانش پدیدار نخواهد گشت. به تناسب شکل‌گیری اجتماعات گوناگون و ایجاد فرهنگ‌های متفاوت و به موازات رشد و پیشرفت انسان و حرکت آن به سوی تکامل و تعالی مدل این وفاق نیز تغییراتی داشته است. با تشکیل دولت‌ها در سایه تصمیمات جوامع به شکل امروزی عوامل متعددی در ایجاد این یکدست‌شدن، نقش اساسی داشته است که حتماً اندیشه مترقی انسان نیز در این خصوص تأثیرگذار بوده است. اما آنچه اسباب تفکر در این مهم را فراهم نموده چگونگی بوجود آمدن این بهم پیوستگی در مواقع لزوم و جلوگیری از عدم یکپارچگی آن است. علی‌الخصوص در ایامی که زندگی آحاد جامعه درگیر بحران‌های متعدد می‌شود. در پی تأثیرگذاری اندیشه‌های متعدد در شکل‌گیری حکومت‌ها و تلاش بی‌شائبه اندیشمندان و متفکران در رسیدن به یک مدل مناسب و سرآمد از حکمرانی، اندیشه «حکمرانی خوب»^۲ در دهه‌های اخیر مورد توجه قرار گرفت. حکمرانی خوب با بهره‌گیری مناسب از حکمت با تعاریف گوناگون از سوی صاحبان خرد روبرو شد و در پی سیر تکاملی خود با اصول مختلفی معرفی شد که هر کدام نقش حیاتی و مهم می‌توانند در جامعه ایفاء نمایند. مشارکت، پاسخگویی، شفافیت، حاکمیت قانون و... از جمله این اصولند که در وصف هر یک از این اصول مطالب بیشماری قابل بررسی است. اما آنچه در این مجال به آن پرداخته شد مسأله شکل‌گیری وفاق عمومی یا به تعبیری مناسب «همگرایی اجتماعی»^۳ به عنوان یکی از اصول اساسی در حکمرانی خوب بود که البته در این میان به نقش «حکمت»^۴ در حکمرانی خوب نیز پرداخته شد.

واژه‌های کلیدی: حکمرانی خوب، حکمت، همگرایی اجتماعی، بحران‌های فراگیر، کرونا

استناد: دیده بان ماهر، حمیدرضا؛ کشیشیان سیرکی، گارینه؛ سیمبر، رضا؛ خداوردی، حسن. (۱۴۰۳). همگرایی اجتماعی در بحران‌های فراگیر: با تأکید

بر شاخصه‌های حکمرانی خوب، فصلنامه جامعه و سیاست، سال ۲، شماره ۶، شیراز، صص ۷۳-۸۷

^۱. نویسنده مسئول: گارینه کشیشیان سیرکی، پست الکترونیکی: g.keshishyan71@gmail.com; تلفن: 09122405768

مقدمه

بدون شک امروزه یکی از چالش‌هایی که حکومت‌ها با آن روبرو هستند عبارت است از موضوع چگونگی ایجاد همگرایی اجتماعی خصوصاً در زمانی که جامعه با یک بحران روبرو می‌شود. دولت‌ها بخوبی به اهمیت این مسأله پی برده‌اند که با تمام توان، امکانات و اقتداری که دارند نمی‌توانند به تنهایی در حل مشکلات فایق آیند، که بایستی به نقش حکمت و خرد نیز توجه داشت. بنابراین هریک از دولت‌ها به تناسب ظرفیت‌ها، فرهنگ و نیز حکمتی که در حکمرانی به کار می‌برند و البته امکاناتی که دارند سعی می‌نمایند راه مناسب را در این مجال تدبیر نمایند.

در این میان هستند دولت‌هایی مانند جمهوری خلق چین که توانسته‌اند با ایستادگی بر فرهنگ شرقی اجتماعی خود و تکیه بر نظم حاکمیتی و حضور همه جانبه در بخش‌های مختلف زندگی افراد جامعه خود، به یک همگرایی اجتماعی در زمان مواجهه با بحران‌ها مانند آنچه که در ایام مبارزه با بیماری همه‌گیر کرونا شاهد بودیم برسند. از طرفی در نقطه مقابل این اندیشه، تفکر مبتنی بر فردگرایی و حضور کم‌رنگ دولت در زندگی فردی افراد در کشوری مانند سوئد قرار گرفته بود که در این سرزمین‌ها نیز پافشاری بر حفظ حقوق تک تک افراد جامعه لوح رفتاری حاکمان بود که حتی در زمان شیوع بیماری کرونا و تمام مخاطراتی که به‌همراه داشت مانع از این تفویض اتخاذ رفتار به شهروندان نشد و خود تبدیل به یک مدل مثال زدنی در تفکر غرب بدل گشت.

در بررسی رفتار حکمرانان و حکمتی که به کار گرفتند در خصوص ایجاد همگرایی اجتماعی بویژه در زمان بحران کرونا و آنچه که در سرزمین خود شاهد بودیم خود دارای شاخص‌های دیگری بود. رفتار و تصمیمات حکمرانی خوب در جمهوری اسلامی ایران که تماماً در بستر سنت، فرهنگ و مذهب حرکت داشت موجب شد تا نوعی اتخاذ شیوه متفاوت در این ایام شاهد باشیم که در تصمیم‌گیری‌ها از یک طرف نگاهی به مباحث و علقه‌های دینی و سنتی جامعه داشت و از طرف دیگر نیم نگاهی به مباحث توسعه‌ای در کشورهای موفق در زمینه مهار بحران کرونا داشت.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

با توجه به جدید بودن مسأله مطرح شده در مطالعه موردی این پژوهش یعنی بحران کرونا، لذا پیشینه‌چندانی با محوریت این مهم در جستجو سوابق تحقیق بدست نیامد، البته در رابطه با هریک از متغیرهای پژوهش حاضر، به نوبه خود دست آوردهای مطالعاتی متنوعی انجام شده که به نمونه‌های مرتبط اشاره خواهد شد؛

شایان ذکر است هیچکدام از منابع ذکر شده، نقش حکمرانی خوب و حکمت در آن را در ایجاد همگرایی اجتماعی در بحران‌های فراگیر به صورت گفتمان خاص سرلوحه کار خود قرار نداده‌اند، البته به چند مورد از پژوهش‌های مرتبط اشاره خواهد شد.

در رابطه با مسأله حکمرانی خوب و حکمت در حکمرانی می‌توان به این پیشینه‌های پژوهشی اشاره نمود؛

خزاعی در سال ۱۴۰۰، در مقاله‌ای با عنوان «تأملی در ماهیت حکمت»، به معرفی اجمالی حکمت پرداخته و سعی نموده ابعاد گسترده آن را به خصوص در حوزه‌های مختلف علوم انسانی بیان نماید؛ اما نگاه او بیشتر به جایگاه حکمت در فلسفه بوده است و به اهمیت آن بصورت ویژه در مباحث فلسفی پرداخته و ماهیت، چیستی و چگونگی آن را به تصویر کشیده است که البته نقش آن بصورت خاص در حوزه علوم سیاسی و حکمرانی چندان مورد واکاوی قرار نگرفته است. دوله، سیف الهی و زنجانی، در سال ۱۳۹۸، در مقاله‌ای تحت عنوان «مطالعه زمینه‌ها و موانع شکل‌گیری حکمرانی خوب در ایران معاصر»، با ایراد شرحی کامل از نظریه حکمرانی خوب به معرفی آن پرداخته‌اند. از نظر آنان حکمرانی خوب الگویی تازه در ادبیات توسعه است که از تعامل سه بخش خصوصی، جامعه مدنی و دولت شکل می‌گیرد. داده‌های این پژوهش که در فرآیند بهره‌یابی از روش نظریه بنیادی به دست آمده است نشان می‌دهد که «تمامیت خواهی نظام سیاسی، فرهنگ سیاسی، آگاهی بخشی احزاب سیاسی به صورت مقولات شریطی، تعاملی پیامدی بوده است و بر مبنای یافته‌های این پژوهش؛ عمده‌ترین مشکل و مانع دستیابی به حکمرانی خوب در ایران؛ از جانب نظام‌های سیاسی ایجاد شده است. به نظر نویسندگان این مقاله، نظام‌های سیاسی چه پیش و چه پس از انقلاب همواره، توزیع قدرت را تهدید قلمداد کرده و آزادی فعالیت احزاب و تشکل‌های مدنی را محدود کرده‌اند. از نظر آنان عزیمت به سوی توسعه پایدار و رعایت حقوق شهروندمداری و قانون‌مداری، می‌تواند زمینه‌ساز بنیادین دستیابی به حکمرانی خوب در ایران باشد. مقاله مذکور از حیث مسأله حکمرانی خوب و مطالعه موردی در ایران نزدیک به عنوان پژوهش ما می‌باشد، ولی هدف اصلی این مقاله مسأله حکمرانی خوب و نقش آن در همگرایی اجتماعی است.

مارک بیور، در سال ۱۳۹۸، در کتاب «حکمرانی؛ درآمدی بسیار کوتاه»، به بررسی مسأله حکمرانی و انواع آن می‌پردازد. این کتاب معنای واژه‌ی حکمرانی را نیز به صورت دقیق مورد کنکاش قرار می‌دهد. در بخشی از این ترجمه آمده است. «شهرتی که امروزه واژه حکمرانی به دست آورده، بدون شک مرهون تناسب آن با دگرگونی‌های اخیر در جهان است». مسأله اصلی در کتاب معرفی شده بررسی ریشه‌ای حکمرانی خوب البته بدون توجه به میزان نقش مؤلفه‌های آن در بخش‌های مختلف جامعه، مسأله‌ای که در پژوهش پیش رو به آن به تفصیل پرداخته خواهد شد و در ضمن نقش حکمرانی خوب در ایجاد همگرایی اجتماعی و آن‌هم در بحث بحران‌های فراگیر و با تأکید بر بحران کرونا مورد کنکاش قرار خواهد گرفت. علیخانی در سال ۱۳۹۸ در مقاله‌ای با عنوان «حکمت و حکمت سیاسی در قرآن و حدیث» به تشریح واژه حکمت و البته حکمت سیاسی به ویژه در قرآن و حدیث پرداخته است. او در این مقاله مدعی است حکمت و حکمت سیاسی از مفاهیمی هستند که در دانش و تمدن ایرانی اسلامی ریشه دارند. وی هدف مقاله را، تبیین چیستی حکمت و حکمت سیاسی در قرآن و حدیث نحوی که بتوان کاربرد حکمت سیاسی اسلامی در حوزه‌ی سیاست در جهان کنونی را توضیح داد، عنوان نموده است، بدین منظور ابتدا معنای حکمت و سیاسی بودن آن را توضیح داده و سپس بر مبنای آیات قرآن، آن را تبیین کرده است. پر واضح است این مقاله در حالی که مسأله حکمت و البته حکمت سیاسی را واکاوی نموده است، ولی به نقش آن در حکمرانی و البته اثرگذاری آن در جامعه اشاره‌ای نکرده است.

محمدباقر حشمت زاده و دیگران در سال ۱۳۹۶ طی مقاله‌ای با عنوان «بررسی موانع حکمرانی خوب در فرهنگ سیاسی ایران» به معرفی نظریه حکمرانی خوب پرداخته و معتقدند برخلاف طرح این نظریه در ایران و تطابق عمده شاخص‌های آن با مبانی اعتقادی و حقوقی کشور، کمتر حرکت جدی برای تحقق حکمرانی خوب در ایران صورت گرفته و با وجود ارتباط این موضوع با حوزه سیاست، اجرای آن در بدنه دولت و نظام سیاسی با موانعی روبروست. این مقاله نشان می‌دهد چالش اصلی حکمرانی خوب در ایران، در برخورد آن با فرهنگ سیاسی حاکم بوده به طوری که در مقابل هر شاخص حکمرانی خوب، مؤلفه‌هایی از فرهنگ سیاسی قرار دارد که مانع از تحقق آن شاخص‌ها می‌شوند و برای رفع این موانع، باید به مقوله فرهنگ سیاسی بیش از گذشته توجه کرده و اقداماتی عملی در راستای اصلاح فرهنگ سیاسی با تمرکز بر نقش دولت صورت گیرد. پژوهشگران در پایان این مقاله پیشنهادهایی جهت برطرف نمودن موانع پیش رو و نیز امکان برون رفت از فضای ایجاد شده علیه حکمرانی خوب می‌دهند که کوچک‌سازی دولت، گفتگو و مفاهمه ملی و بسط جامعه مدنی از جمله آن می‌باشند. امام جمعه زاده، شهرام‌نیا و صفریان، در سال ۱۳۹۵، در مقاله‌ای با عنوان «الگوی حکمرانی خوب؛ جامعه همکار و دولت کارآمد در مدیریت توسعه» با تشریح مفهوم توسعه و موضوع حکمرانی خوب سعی در یافتن ارتباطی میان این عوامل و میزان تأثیرپذیری از یکدیگر پرداخته‌اند. این مقاله مدعی است «از جدیدترین رویکردها به توسعه، استقرار شاخص‌های الگوی حکمرانی خوب است». شاخص‌هایی که سازماندهی نظام اجتماعی و سیاسی بر قالب خاصی و با سامانه ویژه‌ای که تنظیمات خود را بر دو وجه سلبی و ایجابی استوار می‌کند. بر این پایه سؤال‌های اساسی که مطرح شده، چنین بوده است: نخست، الگوی حکمرانی خوب بر ساختار نظام اجتماعی چه تاثیری می‌گذارد؟ و دوم، این الگو با این سازماندهی اجتماعی بر مدیریت توسعه چگونه تأثیر گذار است؟ در این پژوهش آمده است که با استقرار شاخص‌های الگوی حکمرانی خوب و هم‌افزایی و شراکت بین بازیگران اصلی توسعه یعنی دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی جامعه همکار و دولت کارآمد سازماندهی خواهد شد. از طرفی دیگر نویسندگان اشاره کرده‌اند که بین شاخص‌های الگوی حکمرانی خوب و توسعه همه‌جانبه ارتباط وجود دارد. پر واضح است این پیشینه تحقیقاتی موضوع حکمرانی خوب و نیز مدیریت توسعه را هدف قرار داده است که تفاوت آن در پژوهش حاضر موضوع تأکید نقش حکمرانی خوب در مدیریت بحران‌های فراگیر و با تأکید بر بحران کرونا خواهد بود.

نادری در سال ۱۳۹۰، در مقاله‌ای تحت عنوان «حکمرانی خوب، معرفی و نقد اجمالی»، به معرفی نظریه حکمرانی خوب پرداخته و نسبت به ریشه پیدایش نخستین این نظریه کنکاش داشته و طرح ابتدایی آن را در حوزه اقتصاد معرفی نموده و از طرفی تلاش داشته تا به نقد اجمالی آن در اندیشه بزرگان سیاسی و مذهبی بپردازد. به نظر وی پس از آنکه بانک جهانی در اجرای سیاست‌های تعدیل یا همان اجماع واشنگتنی، در برخی کشورها ناموفق بود، به این نتیجه رسید که چون دولت‌ها در آن کشورها واجد شرایط لازم نیستند، نمی‌توانند در اجرای توصیه‌های این بانک و آزادکردن قیمت‌ها موفق عمل کنند. به عبارت دیگر، پذیرش و اجرای سیاست‌های تعدیل و توصیه‌های بانک جهانی، به دولتی نیاز دارد که این دولت در آن کشورها وجود ندارد. این در واقع نخستین مرحله شکل‌گیری و پیدایی اندیشه «حکمرانی خوب» است. همچنین از نظر وی، گرچه عامل اقتصادی در پیدایی این اندیشه کاملاً مؤثر بوده است، به لحاظ نقش پررنگ دولت در آن، نمی‌توان پیوند نزدیک آن با مباحث مربوط به مدیریت دولتی را نادیده گرفت. از نظر نویسنده، آنچه امروزه از آن با عنوان «حکمرانی خوب» یاد می‌شود، نوعی حکمرانی است که واجد چنین شاخص‌هایی است: پاسخ‌گویی و حق اظهار نظر، ثبات سیاسی و نبود خشونت، اثربخشی دولت، کیفیت تنظیم‌کنندگی، حاکمیت قانون و مهار فساد؛ ولی پژوهش پیش رو به موضوع حکمرانی خوب در ایجاد همگرایی اجتماعی خواهد پرداخت.

مرتضی سامتی و دیگران ۱۳۹۰، در تحقیقی با عنوان «تحلیل تأثیر شاخص‌های حکمرانی خوب بر شاخص توسعه انسانی» با مطالعه موردی در خصوص کشورهای جنوب شرق آسیا (ASEAN) با استفاده از رهیافت داده‌های تابلویی به بررسی اثر شاخص‌های حکمرانی خوب بر شاخص توسعه انسانی به عنوان معیار توسعه اقتصادی در کشورهای آسیای جنوب شرقی (ASEAN) در طول دوره زمانی ۲۰۰۹-۲۰۰۰ پرداختند. در این مطالعه با توجه به همبستگی بالای میان شاخص‌های حکمرانی خوب به عنوان متغیرهای توضیحی مدل، از روش تحلیل عاملی برای بررسی امکان حذف برخی از شاخص‌ها جهت رفع هم‌خطی مدل و سنجش روایی مربوط به حکمرانی خوب استفاده شده است. هم‌چنین از طریق محاسبه میانگین موزون شاخص‌های حکمرانی خوب، کیفیت حکمرانی معرفی شده و تأثیر آن بر شاخص توسعه انسانی مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج حاصل از تخمین مدل‌ها نشان می‌دهد که کیفیت حکمرانی خوب که از طریق میانگین موزون شاخص‌های حکمرانی محاسبه شده است، اثر مثبت و به لحاظ آماری کاملاً معنادار بر (HDI) دارد. صوفی مجیدپور، در سال ۱۳۸۳، در مطلبی تحت عنوان «نظریه حکمرانی خوب به منزله سیاست توسعه»، بهره‌گیری از اندیشه حکمرانی خوب را در مسیر سیاست توسعه در میان حاکمیت سیاسی معرفی نموده است که با بهره‌گیری از آن می‌توان در مسیر توسعه در جامعه موفق عمل نمود. به نظر وی هر چه ویژگی‌های مثبت مانند حاکمیت قانون، پاسخگویی، اثربخشی و شفافیت یک دولت بیشتر باشد و هر چه فساد، مقررات اضافی، بی-ثباتی سیاسی و خشونت کمتر باشد؛ حکمرانی در آن جامعه برای نیل به توسعه اقتصادی موفق‌تر خواهد بود. موضوع حکمرانی خوب در این مجال نیز به تفصیل مورد توجه قرار گرفته است و تأکید مقاله بیشتر روی مباحث اقتصادی بوده است؛ اما نکته حائز اهمیت آن عدم توجه به موضوع تأثیرگذاری حکمرانی خوب در همگرایی اجتماعی است. مسأله‌ای که در تحقیق پیش رو به آن پرداخته خواهد شد.

پیرامون همگرایی اجتماعی، بحران‌های فراگیر و کرونا مجموعه مطالعات ذیل قابل توجه می‌باشند؛

محمدحیمی و اشرفی در ۱۳۹۹، در مقاله‌ای تحت عنوان «طراحی مدل همگرایی ملی اقوام در ایران»، که در فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات ملی، منتشر شده به طراحی یک مدل همگرایی می‌پردازند. در این مقاله نویسندگان با تمرکز بر موضوع همگرایی خصوصاً همگرایی ملی می‌نویسند: «همگرایی ملی یکی از عوامل اصلی پایداری نظام‌های سیاسی و اجتماعی و یکی از اهداف و حوزه‌های اصلی جامعه‌پذیری سیاسی در همه‌ی نظام‌های سیاسی است» آنان در ادامه به نقش مسأله همگرایی در ثبات حاکمیت اشاره می‌نمایند. اما آنچه ذهن پژوهشگر این تحقیق را به خود مشغول نموده است مسأله همگرایی اجتماعی و نقش حکمرانی خوب در ایجاد آن می‌باشد که موضوعی متفاوت با پیشینه تحقیقی عنوان شده است. روشن در سال ۱۳۹۹، در مقاله‌ای تحت عنوان «کرونا و حکمرانی خوب»، در تلاش است که با معرفی مؤلفه‌های حکمرانی خوب عملکرد دولت‌ها را در مواجهه با ویروس کرونا بسنجد که در این سخن اندیشه نویسنده بیشتر در حول محور بهداشت و درمان بوده است. در این مقاله فقط به مؤلفه‌های حکمرانی خوب آن‌هم به صورت اشاره‌ای نظری انداخته شده و تحقیقی منسجم صورت نگرفته است. گفتنی است تمرکز تحقیق معرفی شده نقش حکمرانی در همگرایی اجتماعی است که یک مطالعه موردی در خصوص ایجاد همگرایی در مواجهه با بحران کرونا را مورد توجه خود قرار خواهد داد.

عباسی و صادقی در سال ۱۳۹۷ در مقاله‌ای با عنوان «نسبت سنجی صلاحیت‌های شورای عالی مدیریت بحران و سازمان مدیریت بحران کشور با مؤلفه‌های حکمرانی خوب» با طرح این پرسش که چه نسبتی میان قواعد موجد صلاحیت نهادهای مدیریت بحران در نظام حقوق اداری ایران با مؤلفه‌های حکمرانی خوب وجود دارد تلاش نمودند که اثبات نمایند نظریه حکمرانی خوب، حقوق اداری را تحت عنوان الزامات تحقق اداره خوب و شایسته، تحت تأثیر جدی قرار داده است. آن‌ها همچنین در ادامه پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که به نظر می‌رسد به علت عدم تجربه کافی در زمینه تشکیل نهادهای هماهنگ کننده مدیریت بحران، قانون‌گذار به خوبی نتوانسته است قواعد را به گونه‌ای سامان دهد تا کارآمدی حداکثری مدیریت بحران تضمین شود. روح اله صفریان و سیدجواد امام جمعه‌زاده ۱۳۹۶ در مقاله‌ای با عنوان «الگوی حکمرانی خوب؛ سرمایه اجتماعی و توسعه همه‌جانبه» این فرض را مطرح نمودند که الگوی حکمرانی خوب با ایجاد سرمایه اجتماعی در ساختار سه‌گانه، خود موجب توسعه در سطوح مدیریتی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌شود. ایشان در پایان پژوهش این نتیجه را طرح نمودند که الگوی حکمرانی خوب با به رسمیت شناختن نیروهای گوناگون اجتماعی در عرصه‌های مختلف به همزمانی نقش دولت و جامعه در مسیر توسعه و اداره عمومی و به نوعی بر تمرکززدایی در بستر اجتماعی و سیاسی توسعه تأکید دارد. الگوی حکمرانی خوب با ساختار هم‌تراز و افقی اجتماعی و ماهیت راهبردی دولت، شرایط را برای همکاری، اعتماد و ایجاد سرمایه اجتماعی در سه سطح فردی، گروهی و شبکه‌ای و همچنین در خود مجموعه دولت فراهم می‌کند.

۱ - شاخص توسعه انسانی نام علمی (HDI) Human Development Index: شاخصی ترکیبی است برای سنجیدن موفقیت در هر کشور، در سه معیار پایه از توسعه انسانی: زندگی طولانی و سالم، دسترسی به دانش و معرفت و سطح زندگی مناسب.

جعفری و فروغی در سال ۱۳۹۴، در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی و تحلیل پراکندگی بیماری‌های وبا و طاعون در ایران و تأثیر آن‌ها بر گسترش بحران‌های اجتماعی ۱۲۶۴-۱۲۱۰ ه. ق»، از بیماری وبا و طاعون بعنوان عامل تأثیرگذار در ایجاد یک بحران همه جانبه در عرصه اجتماع ایران در طی سال‌های ۱۲۱۰ تا ۱۲۶۴ ه. ق اشاره نموده‌اند. مسأله‌ای که خود بیانگر یک بحران فراگیر در آن مقطع زمانی بوده و اساس این پژوهش را با هدف بررسی آماری و اطلاع‌یابی از پراکندگی بیماری‌های وبا و طاعون در نیم قرن اول حاکمیت قاجارها در ایران بنا نهاده است. البته موضوع مذکور از حیث معرفی یکی از مصادیق بحران‌های فراگیر در دوره زمان خاص در کشور ایران (یکی از کشورهای مثال زده شده در تحقیق حاضر) نزدیک به موضوع پژوهش کنونی بوده، اما آنچه که به صورت خاص در تحقیق ما اهمیت دارد نقش حاکمرانی خوب در مدیریت بحران‌های فراگیر با ایجاد همگرایی اجتماعی است که نسبت به پیشینه ذکر شده امری متفاوت است. میرزا آقاسب و تقوی در سال ۱۳۹۳ در پژوهشی با عنوان «سرمایه اجتماعی و حکمرانی خوب» و با مطالعه موردی که در خصوص وضعیت کشورهای در حال توسعه طی سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۰ انجام دادند، به دنبال بررسی اثر سرمایه اجتماعی بر حکمرانی خوب در کشورهای در حال توسعه بودند. آن‌ها با استفاده از آمارهای موجود به بررسی اثر سرمایه اجتماعی بر شاخص‌های حکمرانی پرداخته و برای نیل به این هدف با استفاده از حداکثر داده‌های موجود در سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۰ برای ۱۴ کشور در حال توسعه با استفاده از روش داده‌های تابلویی، الگوهای اقتصاد سنتی طرح نمودند. نتایج برآورد الگوهای بدست آمده نشان می‌دهد که اثر سرمایه اجتماعی بر روی حکمرانی خوب تأثیر مثبت و معنادار دارد. عبدالرضا امیری در سال ۱۳۹۱ در مقاله‌ای تحت عنوان «مطالعه فرایند و متغیرهای مؤثر بر امنیتی شدن بحران‌های اجتماعی در ایران» با یک روش توصیفی به ارائه تعریفی از بحران و نیز اشکال مختلف ظاهر شده آن در جامعه می‌پردازد وی در بخش‌هایی از این مقاله به چالش‌های تصمیم‌گیری مدیران جامعه در مدیریت بحران‌ها اشاره می‌کند. امیری موضوع امنیتی شدن بحران‌های اجتماعی در جوامع گوناگون را تشریح نموده و با نگاهی به بحران‌های دو دهه گذشته در ایران به شناسایی مشخصه‌ها و متغیرهای مؤثر بر امنیتی شدن بحران‌های اجتماعی می‌پردازد که این مهم با تحقیق حاضر در خصوص نقش حکمرانی خوب در ایجاد همگرایی اجتماعی به عنوان عاملی مهم و اثرگذار در حل چالش بحران‌های فراگیر در جامعه دارای تفاوت می‌باشد.

روش تحقیق و مباحث نظری

روش بکارگرفته شده در این پژوهش، تجزیه و تحلیل محتوایی و نظری داده‌های اخذ شده بر پایه مطالعه منابع کتابخانه‌ای، مقالات مرتبط با موضوع مندرج در مجلات و سایت‌های تخصصی و نیز بررسی مدل رفتاری در موارد مطالعه‌ای انتخاب شده در مقاله برای ارائه نتیجه‌گیری خواهد بود.

طرح این سؤال که چگونه حکمرانی خوب در ایجاد همگرایی اجتماعی در بحران‌های فراگیر نقش دارد؟ به عنوان پرسش اصلی در کنار سایر سؤالات دیگر و اشاره به نقش مؤلفه‌های حکمرانی خوب در ایجاد همگرایی اجتماعی در زمان مواجهه با بحران‌های فراگیر به عنوان فرضیه اصلی در جوار سایر فرضیه‌های مطرح شده توانسته چالش‌های ذهنی این پژوهش را به تصویر بکشد. بیان هدف نگارنده از انجام این پژوهش که همان تبیین نقش حکمرانی خوب در ایجاد همگرایی اجتماعی در بحران‌های فراگیر است، همراه با تفصیل سایر اهداف دیگر مانند تبیین جامع از نقش همگرایی اجتماعی در حل بحران‌های فراگیر در جامعه و پرداختن به شیوه‌های حکمرانی در مواجهه با بحران کرونا، بخش‌های مهم این مقاله را شامل می‌شود.

حکمرانی خوب؛^۱

بنی آدم اعضاء یک‌پیکرند که در آفرینش ز یک گوهرند/ چو عضوی ببرد آورد روزگار دگرعضوها را نماند قرار
شاید روزی که سعدی علیه‌الرحمه در قرن هفتم هجری قمری در خصوص لزوم همیاری و محبت نوع بشر در خصوص حل مشکلات و مسائل جامعه هم عصر خود سخن خویش را در قالب اشعار زیبایی فوق بیان نمود، هیچ وقت فکر نمی‌کرد صدها سال بعد دغدغه ذهنی او برای لزوم اتحاد و همبستگی انسان در مواجهه با سختی‌ها به عنوان مسأله اصلی روز اندیشمندان، جامعه‌شناسان و حتی سیاستمداران بدل گردد. امروزه در قرن بیست و یکم جایگاه مردم بعنوان اصلی‌ترین بازیگران حل چالش‌های جامعه برکسی پوشیده نیست و در جای جای سخن بزرگان در عرصه‌های مختلف اعم از فرهنگ، اقتصاد و سیاست صحبت از این مهم می‌باشد و همه متفق القول بر این باورند که حل مسائل مطرح شده در بخش‌های عنوان شده از جامعه جزء با حضور و همکاری یک صدای مردم میسر نخواهد شد.

^۱ - Good Governance

در واقع این رهنمون دارای سه ضلع اصلی می‌باشد که اگر جای دو ضلع آن را اندیشمندان و اندیشه ایشان تشکیل دهد حتماً و حتماً ضلع سوم و بهتر بگوئیم قاعده این مثلث حضور همه جانبه و پرتنگ آحاد مردم یک جامعه است. اما آنچه که در این مجال اهمیت آن برکسی پوشیده نیست این است که کدام عامل یا مجموعه عوامل می‌تواند در ایجاد این همگرایی و اتحاد میان توده‌های جامعه نقش ایفاء نماید؟ اگر جامعه را به مثابه بدن یک انسان فرض نمائیم که در صورت ایجاد بیماری یا اختلال در عضوی از بدن، سایر اعضا یک صدا و متحد با فرمانبرداری از مغز شروع به تلاش برای درمان بیماری و ترمیم اختلال می‌نمایند، این روایت در جامعه نیز کاملاً امری بدیهی و حیاتی است که نقش آن مغزمتفکر بعنوان عامل ایجاد اتحاد، در قالب حکمرانی خوب و توانمند واقعیتی غیرقابل انکار است. برای آگاهی بیشتر از تعریف مفهوم «حکمرانی خوب» ابتدا اشاره‌ای به معنای واژه «حکمرانی» خواهیم کرد؛ «حکمرانی» در لغت به معنای اداره و تنظیم امور است و به رابطه میان شهروندان و حکومت کنندگان اطلاق می‌شود. (میدری، 1383: 17)

بدیهی است استنباط برآمده از این تعریف چیزی فراتر از مسأله حاکمیت و کشورداری خواهد بود چرا که در بیان واقعیت کشورداری شاید کمتر توجهی به رابطه میان شهروند و حکومت شده باشد و این خود حساسیت توجه به امر حکمرانی را دو چندان می‌نماید. اما موضوع «حکمرانی خوب» یا Good Governance در دهه‌های اخیر مورد توجه محققان بوده است، مطلبی که علاوه بر نظر اندیشمندان سیاسی، در عرصه علوم اجتماعی نیز اهمیت بسزایی یافته است. در خصوص بیان یک تعریف جامع از «حکمرانی خوب» با توجه به دیدگاه‌های متعدد بیان شده چه از طرف اشخاص و یا سازمان‌های بین المللی در این رابطه کار اندکی چالشی خواهد شد، چرا که هر یک از تعاریف ارائه شده از سوی صاحب نظران، معتقد به کامل بودن تعریف خود و نقطه نظرات پیرامونی آن دارد. اصطلاح حکمرانی خوب در گذشته با این عنوان استفاده نشده است، ولی در مضمون و محتوای اندیشه‌های یونان باستان و پس از آن، نشانه‌هایی از حکمرانی خوب با عبارت‌هایی مانند حکومت خوب می‌توان مشاهده نمود. ارسطو در اندیشه خود از حکومت خوب و حکومت بد سخن می‌گفت که البته توجه وی بیشتر معطوف به مصالح عمومی یا مصالح فردی و گروهی بود.

بنابراین پس از عبور از عصر کلاسیک و با شکل‌گیری مفاهیم گسترده در جامعه مدنی دیگر می‌توان به صراحت عنوان نمود که مفهوم حکومت در اندیشه یونان باستان با مفهوم حکمرانی در عصر جدید کاملاً متفاوت است و لذا به زعم نگارندگان حکمرانی، خاص رابطه میان حکومت و شهروند در دنیای کنونی است.

از دهه ۱۹۹۰ به بعد اصطلاح حکمرانی خوب از ابهام درآمد و به صورت گسترده‌ای مورد استفاده قرار گرفت که البته برای این مفهوم به تعاریف گسترده‌ای می‌توان اشاره نمود. از نگاه بانک جهانی، حکمرانی خوب «استفاده بهینه از منابع برای توسعه اقتصادی و اجتماعی» است. (میدری، ۱۳۸۳) کمی دقت به این تعریف کافی است که مهر تأییدی باشد بر رفتار حکومت‌ها برای رسیدن به یکی از اهداف عالی در قرن جدید که همان مفهوم توسعه^۱ است. میلز^۲ این اصطلاح را چنین تعریف می‌کند، «استفاده از قدرت سیاسی، اعمال کنترل بر جامعه و مدیریت منابع برای توسعه اجتماعی و اقتصادی». (Miles, 2002: 35)

چارلیک^۳ این اصطلاح را به این صورت تعریف می‌کند: «مدیریت کارآمد امور عمومی از طریق ایجاد یک حکومت و قواعد مشروع و قانونی در راستای پیشبرد ارزش‌های اجتماعی افراد و گروه‌ها». (سردارنیا، ۱۳۸۸، ب، ۱۳۵)

با نگاه عمیق به تعاریف ارائه شده و دیگر تعاریف متعددی که از مفهوم حکمرانی خوب از سوی اندیشمندان صاحب فن در این حوزه بیان شده است می‌توان گفت که هر یک از تعاریف مذکور به یک بعد یا ابعادی از پارادایم‌های ذهنی افراد اشاره نموده است، اگر در اندیشه میلز مفهوم توسعه، ذیل حکمرانی خوب قرار می‌گیرد در چشم انداز چارلیک بعد هنجاری حکمرانی به بعد سیاسی و دیوانسالاری آن برتری دارد. اما یک برداشت در این مجال کاملاً منطقی به نظر می‌رسد و آن تفاوتی است که میان مسأله حکومت^۴ و موضوع حکمرانی^۵ وجود دارد. حکومت را می‌توان نظام حاکم با همه توانایی آن در اعمال حاکمیت و سیاست تعریف نمود؛ اما حکمرانی حتماً شیوه و چگونگی حکومت کردن است. حکومت متشکل از نهادهای سیاسی، اداری، دستگاه‌های قانونگذاری، اجرایی، قضایی و نظامی است که عهده‌دار برقراری نظم و امنیت، اداره جامعه و رفع نیازهای مختلف مردم است، در حالی که حکمرانی به پویاها یا فرآیندهای تصمیم‌گیری، چگونگی اعمال قدرت و تعامل دولت و شهروندان اشاره دارد. به‌طور بنیادی حکمرانی راجع به اعمال قدرت، تعامل و پاسخگویی است و با سئوالات مهمی مانند: چگونه تصمیم‌ها اتخاذ می‌شوند، چه کسی یا کسانی تصمیم‌گیر هستند، تعامل دولت و شهروندان چگونه باید صورت گیرد؟ مرتبط است و این سئوال‌ها را می‌توان در سطح محلی، منطقه‌ای، کشوری، جهانی و نهادی مطرح نمود. (Plumptre 1999 P.3)

1 - Development

2 - Miles

3 - Charlick

4 - Government

5 - Governance

در تحقق حکمرانی خوب نه صرفاً دولت، بلکه تعامل حکومت، جامعه مدنی، بخش خصوصی و شهروندان ضروری است. در مجموع می‌توان حکمرانی خوب را چنین تعریف نمود: هدایت و مدیریت صحیح و کارآمد جامعه در چارچوب حاکمیت قانون، تصمیم‌گیری منطقی و عادلانه همراه با پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری و مشارکت عمومی. (سردارنیا، ۱۳۹۰، ۹۷)

شاخص‌های مهم حکمرانی خوب از نقطه نظرهای گوناگون مورد توجه و بازشماری قرار گرفته است که می‌توان به موارد ذیل به عنوان کاربردی‌ترین و جامع‌ترین آن اشاره نمود؛ اصلی‌ترین شاخص‌های بیان شده و تقریباً پرکاربردترین آن، به دیدگاه بانک جهانی بازمی‌گردد؛ بانک جهانی حکمرانی خوب را بر اساس شش شاخص تعریف می‌کند که عبارتند از:

حق اظهار نظر و پاسخ‌گویی^۱، شاخص ثبات سیاسی^۲، کارایی و اثربخشی دولت^۳، کیفیت قوانین و مقررات^۴، حاکمیت قانون^۵ و کنترل فساد^۶. (علیزاده ثانی و دیگران، ۱۳۸۶: ۶)

در این میان شاخص‌های حکمرانی خوب بازهم مورد توجه بسیاری از صاحب‌نظران در این حوزه قرار گرفت که همگی با اشاره به ویژگی‌های حاکم بر جامعه مدنی به جلوه‌هایی دیگر از این موارد اشاره نمودند مانند:

مشروعیت حکومت؛ به معنی پذیرش عمومی حکومت و حاکمان توسط مردم براساس معیارهایی همچون قانونی بودن حاکمان و تصمیم‌گیری آن‌ها، کسب رضایت مردم و کارآمدی حکومت.

پاسخگویی حکومت؛ شهروندان و جامعه مدنی در قبال تصمیم‌ها و رفتارهای خود.

مدیریت کارآمد جامعه؛ در ابعاد سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی.

گردش آزاد اطلاعات؛ شفافیت در تصمیم‌گیری‌ها.

مشارکت آزاد و برابر؛ برای همه گروه‌های سیاسی، اجتماعی و انجمن‌های مدنی.

حاکمیت قانون؛ برابری همه در برابر قانون.

نظارت و کنترل منطقی؛ از طریق دولت بر جامعه و جامعه بر دولت.

کاهش تبعیض و فساد؛ در تمامی ابعاد گوناگون آن.

بی‌طرفی حکومت و تفکیک قوا.

رسانه‌های مستقل (سردارنیا، ۱۳۹۰، ۹۷-۹۸)

بدون شک با توجه به شاخص‌هایی که اشاره گردید و روز به روز با توجه به تغییراتی که گی‌روشه آن را بدیهی‌ترین خصوصیت جامعه می‌داند (روشه، گی، ۱۳۹۴، ۱۵)، به آن اضافه می‌گردد. می‌توان به جرأت رابطه مستقیمی با تحقق این اصول در جوامعی که دموکراسی در آن حاکم می‌باشد را متصور شد. البته در این میان هستند کشورهای در حال توسعه و یا جهان سوم که با توجه به تأثیرگذاری شگرفی که این اصول به ثبات حکمرانی کمک می‌کند بی‌توجه نیستند.

حکمت؛^۷

وقتی در پی یافتن تعریف مفهوم «حکمت»، تورقی در کتب مختلف انجام می‌شود با معانی مختلف و البته گوناگونی مواجه می‌شویم؛ در لغت‌نامه دهخدا واژه حکمت به معنای دانایی، علم و دانش تعریف شده است. در محاوره‌های روزمره از حکمت به عنوان چبستی و چرابی یک موضوع یا مسأله صحبت به میان می‌آید. (دهخدا، ۱۳۷۷)

تعاریف گوناگونی که از حکمت ارائه شده است، حکایت از پیچیدگی معنای آن دارد. تعریف حکمت به تواضع معرفتی، به معرفت، و محدود کردن آن به معرفت عملی، یا بسط آن به معرفت نظری و عملی، تعریف حکمت به فهم نه به شناخت یا صرفاً به معنای داشتن باورهای موجه و عقلانی و برخورداری از زندگی به لحاظ معرفتی، اخلاقی و عملی عقلانی، از جمله تعاریفی است که در آثار فیلسوفان معاصر مطرح شده است. (خزاعی، ۱۴۰۰) در یونان باستان مفهوم حکمت به معنای خرد و دانش بوده است که البته در میان فلاسفه جایگاه

1 - Voice & Accountability

2 - Stability Political

3 - Government Effectiveness

4 - Regulatory Quality

5 - Rule of Law

6 - Control of Corruption

7 - wisdom

وزینی داشته است. حکمت به معنای دانش نظری متقن است که به عمل متناسب با آن منتهی می‌گردد و مانع از جهل است. (شکر، ۱۳۹۱، ۲۸)

معنای اصلی حکمت منع و جلوگیری است. برخی گفته‌اند حکم در قضاوت نیز از آن مشتق شده و به معنای جلوگیری از ظلم است؛ حکمت نیز مانع از جهل است. (شکر، ۱۳۹۱، ۲۹) گاهی نیز حکمت را به عدل، علم و حلم معنا کرده‌اند، لذا می‌توان از مجموع کتاب‌های لغت اینگونه استنباط نمود که معنای پایه‌ای حکمت، علمی است که اندیشه صحیحش او را به کارهای محکم و مستحکم وا می‌دارد و از کارهای زشت منع می‌کند. بنابراین حکمت به علم نظری صحیح و به علم عملی پسندیده و عمل به اعمال نیکو اطلاق می‌شود. (احمد بن فارس، ۱۴۰۴ق، ۹۱)

فیلسوفان مسلمان حکمت را به معرفت ذات حق، تبحر در حرفه و صنعت، علم به اسباب قصوی، تحصیل برترین معلوم از طریق برترین علوم، استکمال نفس و شناخت اعیان موجودات تعریف کرده‌اند. همچنین واژه حکمت بیست مرتبه در قرآن ذکر شده است که با الهام از روایات و دیدگاه مفسران، معانی چندی از قبیل علم به قرآن و مواظب و احکام آن، پیامبر و شناخت امام، علم لدنی، معرفت ذات حق، اخلاقیات و عقاید از آن به دست می‌آید. (شکر، ۱۳۹۱، ۲۷)

اگر به تعاریف و واکاوی که درباب مسأله حکمت به صورت مختصر صورت گرفت توجه نماییم و آن را به مسأله حکمرانی و تعاریف ارائه شده از آن پیوند دهیم مشاهده می‌کنیم که پیوند بین این دو مفهوم از جمله نیازهای بسیار اساسی در اداره کشورها است. اگر حکمت را به معنای خرد و دانش معنا کنیم یکی از ویژگی‌های مهم حکمران را بیان کرده‌ایم که در انجام حکمرانی در ابعاد مختلف جامعه مانند ایجاد همگرایی اجتماعی نقش بسزایی دارد.

همگرایی اجتماعی؛^۱

در اندیشه مطرح شده در خصوص مسأله همگرایی اجتماعی می‌توان به این نکته پی‌برد که کم‌کردن فواصل اجتماعی بین گروه‌ها به افزایش هرچه بیشتر ارزش‌ها و رفتارهای سازگارتر کمک می‌کند. گردآوری گروه‌های مختلف اقوام یک جامعه صرفنظر از زبان، طبقه، باورها، و... بدون آنکه هویتشان را از دست بدهند. این عمل باعث می‌شود که تمام مناطق به حیات اجتماعی دسترسی پیدا کنند و باعث زدایش تبعیض می‌شود. عواملی چون پیوندهای فرهنگی، زبانی، مذهبی و میراث معنوی و تاریخی می‌توانند به هم‌گرایی در جامعه بینجامند. افلاطون طبیعت ناتوان انسان را موجد تشکیل جامعه به منظور همکاری و رفع نیازهای بشری تلقی می‌کرد. شاید الگوی مدینه فاضله افلاطون را بتوان روشن‌ترین رابطه وابستگی متقابل انسان و جامعه و ضرورت ایجاد نظم و وحدت در روابط اجتماعی در مقیاس خرد و کلان آن به شمار آورد. ارسطو تعاون و معاضدت انسان‌ها را در جامعه ابتدایی‌ترین و عمیق‌ترین رابطه اجتماعی و علت اصلی تکوین مدینه و جامعه می‌داند. و تقسیم کار به خاطر مصلحت جامعه که ارسطو از آن یاد می‌کند، چیزی جز کارکردگرایی در دنیای پیچیده امروز نیست. (صابری، ۱۳۹۴، ۱۴)

اگر مؤلفه‌های مطرح در حکمرانی خوب مانند؛ مشارکت، حاکمیت قانون، شفافیت، پاسخگویی و... را بررسی نماییم مشاهده می‌کنیم که در میان آن شاخصه‌ها مسأله «شکل‌گیری وفاق عمومی» نیز در دنیای کنونی نقش مهمی ایفا می‌کند، موضوعی که تحت عنوان «همگرایی اجتماعی» یا Social Convergence به آن پرداخته می‌شود.

جالب است زمانی که بدنبال یافتن یک معنایی جامع و مانع درباره واژه «همگرایی اجتماعی»، هنگامی که از زاویه تجزیه و تفکیک دو کلمه تشکیل دهنده این عبارت به موضوع نگاه شد، مشاهده گردید که معنای «همگرایی» یا Convergence در واژه‌شناسی، «گرایش دوتفکر یا اندیشه به یک جهت» ترجمه شده است. (مهجری، ۱۳۸۶: ۱۰۳)

بنابراین اندیشیده شد که چقدر این مفهوم به جا ترجمه شده و این همان چیزی است که حکمرانی خوب از جایگاه علم سیاست و مفاهیم گسترده آن در جامعه‌شناسی و تبلور آن در «همگرایی اجتماعی» بدنبال آن می‌گردد تا بتواند چالش‌ها و مشکلاتی که تحت عنوان «بحران‌های فراگیر» یا Pervasive crises در جامعه مطرح می‌شود مانند آنچه را که در موضوع کرونا و ویروس در کشورهای مختلف شاهد بودیم مدیریت و حل و فصل نماید.

اما مشاهده شیوه و رفتار حکومت‌های مختلف با اندیشه‌های سیاسی و اجتماعی گوناگون در رابطه با مسأله فوق سبب شد تا یک مطالعه پژوهشی در نتایج تفکر و اقدامات متفاوت حکمرانی خوب در مواجهه با بحران فراگیر کرونا در قالب این نوشتار انجام دهیم. توجه به اندیشه‌های متفاوت جمع‌گرایانه و فردگرایانه در رابطه با نقش حکمرانی خوب در ایجاد همگرایی اجتماعی در بحران‌های فراگیر در به تصویر کشیدن رفتار حکمرانی می‌تواند در نوع خود بسیار بدیع باشد.

^۱ - Social Convergence

ابن خلدون معتقد است که بدون همکاری و همبستگی و تعاون، بقای جامعه امکانپذیر نخواهد بود. این اندیشمند اسلامی انگیزه گرایش انسان به اجتماع را بعد از تامین نیازهای اولیه مادی، نیاز به امنیت و مصون بودن از آسیب و خطرات و تهدیدات محیط و درندگان و سلطه گران می‌داند. البته او معتقد بود اجتماع جز از طریق تاسیس دولت نمی‌تواند به وجود خود ادامه دهد. (پولادی، ۱۳۸۷، ص ۱۲۴) در جای جای اندیشه ابن خلدون مسئله «مدنی بالطبع» بودن را می‌توان به وضوح مشاهده کرد که می‌توان این گونه نتیجه گرفت که خاصیت طبیعی زندگی اجتماعی انسان فی نفسه اهمیت همگرایی اجتماعی و حرکت ارگانیک جامعه را به شدت نمایان می‌کند.

توماس هابز با اشاره به پیمان افراد در سطح جامعه برای تشکیل حکومت، به نوعی گرایش به وحدت سیاسی در یک جامعه دارد که با ایجاد اتحاد در برابر دشمن مشترک، خود را در برابر تهدیدات او ایمن و مصون می‌کنند. در اندیشه هابز همه کنش‌های ارادی و اختیاری نتیجه تفکر و تأمل اند و وجود قدرت که بتواند اعضاء یک جامعه را متحد کند امری کاملاً ضروری می‌باشد. (هابز، لویاتان، ۱۳۹۹، ص ۳۱) با دقت در نظر هابز می‌توان اینگونه نوشت که چون انسان متفکر بصورت فطری بدنال ایجاد یک نظم در زندگی خود می‌باشد و با شکل‌گیری «قراردادها» این نظم را در حکومت یافت می‌کند؛ لذا حاکمیت نقش اساسی در ایجاد یک همگرایی در زمان مواجهه با مخاطرات طبیعی و غیرطبیعی جامعه دارد.

ژان ژاک روسو در رساله «قرارداد اجتماعی» خود، اندیشه «خیر مشترک» را برای افراد جامعه مطرح می‌کند. او با طرح این فکر در واقع می‌خواست بگوید که در صورت گرایش جامعه به انزوا، زندگی افراد آن معیوب و ناقص خواهد بود. روسو از این حیث با نظر افلاطون و ارسطو هماهنگ است که رابطه انسان و هموعانش را یک ارتباط ارگانیک یا انداموار می‌داند که هر یک وظیفه خاص خود را انجام می‌دهد و با تعاون و هماهنگی در جهت تعالی خود گام برمی‌دارد. روسو در تشریح مسأله قرارداد اجتماعی معتقد است فرد باید همه حقوقش را به حاکم، که همان ملت است، تفویض کند در واقع در به زعم روسو «هرکس با دادن حقوقش به همه آن رابه هیچ کس نداده است». (لالمان، میشل ۱۳۹۴، ص ۶۵)

روسو از این تفویض حقوق به «اراده عمومی» می‌رسد که نماینده «منافع عمومی» است چیزی که ما در مواجهه با بحران‌های اجتماعی از یک حکمرانی خوب مطالبه و انتظار داریم یعنی حفظ منافع عمومی که جز در سایه ایجاد همگرایی اجتماعی حاصل نخواهد شد. جان استورات میل معتقد بود که یک نوع همبستگی میان عوامل طبیعی جامعه وجود دارد که منشاء آن «وحدت‌های همزیستی» است که بگونه‌هایی با هم ترکیب می‌شوند. میل مدعی بود که کنکاش خردمندانه تاریخ، قانون‌های تجربی جامعه را ارائه خواهد کرد و در نهایت قانون‌های طبیعت بر شالوده جامعه تسری می‌یابد. حال اگر قانون وحدت در طبیعت را بر نظم سیاسی جوامع تعمیم دهیم می‌توانیم نظریه ضرورت اتحاد و همگرایی را استنتاج کنیم. در اندیشه میل آمده است اثرگذاری حکومت بر رفاه و بهروزی اجتماع جز در یک دید کلی بر تمامی مصالح جامعه، نگرستی و سنجش پذیر نیست. میل معتقد است مصالح همگانی اجتماع عنوانی برای معیار حکومت خوب و بد قابل بررسی است. (استورات، میل، ۱۳۸۹، ص ۵۶)

موریس دورژه از جمله اندیشمندان سیاسی است که نظریه همگرایی را با دیدگاه خاص مورد توجه قرار داده است. این واژه که تحت عنوان «همگونی» به فارسی نیز ترجمه شده است از نظر دورژه عبارت است از؛ «فرایند متحد کردن یک جامعه، فرایندی که می‌کوشد تا آن جامعه را هماهنگ سازد و بر نظمی استوار نماید که توسط اعضاء آن احساس شود». (دورژه، ۱۳۷۶، ص ۳۵۸) در این مجال تلاش شد، ضمن تأکید بر مؤلفه‌های حکمرانی خوب و نوع عملکرد حکمرانی‌ها در بحران فراگیر بیماری کرونا؛ به ارائه یک مدل مناسب در این مواقع بحرانی همت گماریم، شیوه‌ای که قطعاً تلاش حکومت‌ها در ایجاد همگرایی اجتماعی جزء لاینفک این مسیر می‌باشد. با توجه به پیچیدگی‌های زندگی بشر امروز و وجود مسائل و مشکلات فراوان پیرامون آن خصوصاً در جریان زندگی اجتماعی وی، بدون شک حل این چالش‌ها به صورت فردی امری است دشوار و در بسیاری از موارد غیرممکن مانند مواجهه با کرونا و ویروس، بنابراین یکی از راه‌های مطمئن در پیش روی انسان مقابله جمعی با دشواری‌هاست که نقش حاکمان و اندیشه ایشان در جامعه بمنظور ایجاد این همبستگی امری ضروری قلمداد می‌گردد.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

موضوع حکمرانی خوب از جمله مسائلی است که تقریباً در دهه‌های اخیر مورد توجه اندیشمندان سیاسی و اجتماعی قرار گرفته است از طرفی مسأله همگرایی اجتماعی با توجه به میزان تأثیرگذاری آن در حل مسائل و مشکلات جوامع انسانی خصوصاً در چالشی که شکل بحران به‌خود می‌گیرند در رویدادهای اخیر چه در سطح جهانی، منطقه‌ای و یا ملی ذهن حاکمان سیاسی را بخود مشغول نموده است. که در این میان به نقش حکمت در حکمرانی نیز پرداخته شد. بنابراین این پژوهش به دنبال آن بود که نقش حکمرانی خوب در سایه حکمت را در

مدیریت موضوعات جدیدی که در قالب بحران‌های اجتماعی کشورهای گوناگون را تحت تأثیر خود قرار داده اند مانند مشکلات مربوط به کرونا ویروس، استفاده نادرست از ظرفیت شبکه‌های مجازی و... که همگی به نوعی دارای ابعاد ناشناخته و جدید می‌باشند را مورد بررسی و تبیین قرار دهد که این مهم به موارد اعلان شده درجای خود مسأله‌ای نو در دنیای امروز می‌باشد. تبیین ساختار اجتماعی و سیاسی کشورها و مطالعه شیوه‌های ایشان در رابطه با چگونگی ایجاد همگرایی اجتماعی در مواجهه با بحران‌های فراگیر و شناسایی و معرفی عوامل تأثیرگذار در این خصوص می‌تواند نقش بسیار اساسی در عملکرد حکمرانی خوب در این شرایط باشد. پرداختن به نظر اندیشمندان سیاسی و جامعه‌شناسان نیز در این مسیر کمکی شایانی به تبیین این مقوله نمود. با بررسی موضوعات مطروحه می‌توان اینگونه استنتاج نمود که تقریباً در تمامی مدل‌های حکومتی و نظریات ارائه شده از سوی صاحب نظران حفظ مصالح عمومی جامعه و برقراری نظم و حرکت در مسیر پیشرفت و توسعه دو سوی یک معادله می‌باشند که در یک طرف آن نقش پررنگ حکمرانی خوب قرار دارد که بایستی در جهت ایجاد همگرایی اجتماعی بسترهای گوناگون آن را فراهم نماید تا بتواند بر بحران‌های ایجاد شده و خصوصاً همه‌گیر فائق آید. البته در این میان وظیفه آگاهی بخشی به مردم نیز از جمله وظایف حکمران خوب در طرح مدل مطروح شده در ایجاد همگرایی اجتماعی قرار می‌گیرد. اگر استوارت میل نقطه کمالی که هر نوع حکومت می‌تواند به آن دست یابد را «رشد فضیلت و آگاهی خود مردم» (میل، ۱۳۸۹، ۶۶) معرفی می‌کند، تحقق این امر جز در سایه حکمرانی خوب امکان‌پذیر نمی‌باشد که البته نقش مردم به عنوان طرف دیگر این معادله قابل تأمل می‌باشد.

با اندیشیدن به این مهم می‌توان بین افزایش و رشد آگاهی مردم و ایجاد همگرایی اجتماعی در مواجهه با بحران‌های فراگیر مانند آنچه که جهان در شیوع کرونا مشاهده کرد یک رابطه دوسویه برقرار نمود. که هرچقدر حکمت حکمرانی، سطح آگاهی مردم و فضیلت ایشان افزایش یابد به همان میزان تلاش آن‌ها برای ایجاد یک همگرایی اجتماعی همه جانبه رشد پیدا می‌کند. در تجربه پاندمی کرونا زمانی دولت‌ها به یک نقطه نسبتاً امن رسیدند که سطح فضیلت و آگاهی مردم نیز بالارفت تا جایی که تلاش برای ایجاد همگرایی در شکست بحران کرونا در ذهن انسان‌ها کاملاً نهادینه شده بود. در این میان قطعاً وجود حکمرانی خوب برای برقراری این تعادل نیز به منظور تحقق اساسی‌ترین مؤلفه این نظریه کاملاً مشهود است.

منابع

۱. احمد بن فارس بن زکریا، معجم مقاییس اللغة، تحقیق عبدالسلام محمدهاروین، ج ۲، قم، مکتبه الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ق
۲. امام جمعه زاده، شهرام‌نیا، و صفریانی، پائیز (۱۳۹۵)، «الگوی حکمرانی خوب؛ جامعه همکار و دولت کارآمد در مدیریت توسعه»، مجله علمی پژوهشی دانشگاه آزاداسلامی (فصلنامه تخصصی علوم سیاسی دانشگاه آزاد کرج)، دوره ۳۶
۳. امیری، عبدالرضا، تابستان (۱۳۹۱)، «مطالعه فرایند و متغیرهای موثر بر امنیتی شدن بحران‌های اجتماعی در ایران»، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های مدیریت انتظامی (مطالعات مدیریت انتظامی)، شماره ۲.
۴. بیژن عیسی و محمدحسین صادقی (۱۳۹۷)، «نسبت سنجی صلاحیت‌های شورای عالی مدیریت بحران و سازمان مدیریت بحران کشور با مؤلفه‌های حکمرانی خوب»، فصلنامه علمی - پژوهشی حقوق اداری، سال پنجم، شماره ۱۵، تابستان ۱۳۹۷.
۵. پولادی، کمال، (۱۳۸۷)، تاریخ اندیشه سیاسی در ایران و اسلام، تهران، چاپ دوم، نشر مرکز
۶. جعفری، علی اکبر؛ فروغی، نسرین، پائیز و زمستان (۱۳۹۴)، «بررسی و تحلیل پراکندگی بیماری‌های وبا و طاعون در ایران و تأثیر آن‌ها بر گسترش بحران‌های اجتماعی ۱۲۶۴-۱۲۱۰ هـ ق»، فصلنامه علمی - پژوهشی تاریخ نامه ایران بعد از اسلام، شماره ۱۱
۷. حشمت زاده و دیگران (۱۳۹۶)، «بررسی موانع حکمرانی خوب در فرهنگ سیاسی ایران»، جستارهای سیاسی معاصر، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال هشتم شماره اول، بهار ۱۳۹۶
۸. خزاعی، زهرا، تابستان (۱۴۰۰)، «تاملی در ماهیت حکمت»، فصلنامه اندیشه فلسفی، دوره ۱، شماره ۳، تابستان ۱۴۰۰
۹. دوورژه، موریس (۱۳۷۶)؛ جامعه‌شناسی سیاسی، ترجمه ابوالفضل قاضی، تهران، دانشگاه تهران.
۱۰. دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۷)، لغتنامه، زیر نظر محمد معین و جعفر شهیدی، تهران، دانشگاه تهران
۱۱. روشن، احمدرضا، (۱۳۹۹)، «کرونا و حکمرانی خوب»، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره روزنامه ۴۸۸۲
۱۲. ریشه، گی (۱۳۹۴)، تغییرات اجتماعی، ترجمه منصور وثوقی، تهران، نشرنی

۱۳. سامتی مرتضی و دیگران (۱۳۹۰)، «تحلیل تأثیر شاخص‌های حکمرانی خوب بر شاخص توسعه انسانی»، فصلنامه علمی پژوهشی، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال اول، شماره چهارم، پائیز ۱۳۹۰.
۱۴. سردارنیا، خلیل اله (۱۳۸۸)، «اینترنت و درگیرشدگی مدنی شهروندان»، فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، بهار، شماره ۵۷.
۱۵. سردارنیا، خلیل اله (۱۳۹۰)، درآمدی بر جامعه‌شناسی سیاسی جدید، تهران، نشر میزان.
۱۶. سیف الهی، سیف اله / زنجانی، حبیب اله، تابستان (۱۳۹۸)، «مطالعه زمینه‌ها و موانع شکل‌گیری حکمرانی خوب در ایران معاصر، مجله علمی - پژوهشی دانشگاه آزاد (شوشتر)، شماره ۴۵
۱۷. شکر، عبدالعلی، (۱۳۹۱)، «حکمت در نگاه مفسران قرآن و فیلسوفان»، فصلنامه فلسفه کلام اسلامی آینه معرفت، دانشگاه شهید بهشتی، تابستان ۱۳۹۱
۱۸. صابری، فاطمه، (۱۳۹۴)، «همگرایی از منظر تاریخی و بررسی ریشه‌های این مکتب از دیدگاه متفکرین کلاسیک»، ماهنامه پژوهش ملل، شماره ۳، ص ۱۴
۱۹. صفریان روح اله و سیدجواد امام جمعه زاده، (۱۳۹۶)، «الگوی حکمرانی خوب؛ سرمایه اجتماعی و توسعه همه جانبه»، فصلنامه دولت-پژوهی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، سال سوم، شماره ۱۲، زمستان ۱۳۹۶
۲۰. علیخانی، علی اکبر، (۱۳۹۸)، «حکمت و حکمت سیاسی در قرآن و حدیث»، فصلنامه سیاست متعالیه، دوره: ۷، شماره: ۲۴، سال ۱۳۹۸
۲۱. عزیززاده ثانی، محسن؛ الوانی، سید مهدی. (۱۳۸۶) «تحلیلی بر کیفیت حکمرانی خوب در ایران». مجله مطالعات مدیریت بهبود و تحول. شماره ۵۳، صص ۱-۲۴
۲۲. لالمان، میشل، تاریخ اندیشه‌های جامعه‌شناسی، ترجمه عبدالحسن نیک گهر، جلد اول، (۱۳۹۴) چاپ اول، نشر هرمس.
۲۳. مارک بیور، (۱۳۹۸)، حکمرانی؛ درآمدی بسیار کوتاه، غلامرضا سلیمی، داود کریمی پور، ۱۳۹۸، تهران، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی تهران
۲۴. مجیدپور، صوفی و مسعود، دی (۱۳۸۳)، «نظریه حکمرانی خوب به منزله سیاست توسعه»، ماهنامه تخصصی کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۸۷،
۲۵. محمدرحیمی، معصومه؛ اشرفی، احمد، تابستان (۱۳۹۹)، «طراحی مدل همگرایی ملی اقوام در ایران»، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات ملی، شماره ۸۲
۲۶. مهاجری، عباسعلی، (۱۳۸۶)، فرهنگ علوم سیاسی، تهران، انتشارات دانشیار
۲۷. میدری، احمد و خیرخواهان، جعفر. (۱۳۸۳). «حکمرانی خوب، بنیان توسعه». گزارش دفتر بررسی اقتصادی. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. ۲۱-۴۰
۲۸. میرزا آقانسب، ایمان؛ تقوی، مهدی، (۱۳۹۳) «سرمایه اجتماعی و حکمرانی خوب؛ مطالعه موردی: کشورهای درحال توسعه»، فصلنامه اقتصاد کاربردی دانشگاه آزاد اسلامی، سال چهارم، تابستان ۱۳۹۳.
۲۹. میل، استوارت، (۱۳۸۹)، حکومت انتخابی، علی رامین، چاپ دوم نشر نی.
۳۰. نادری، محمد مهدی، تابستان (۱۳۹۰)، «حکمرانی خوب، معرفی و نقد اجمالی»، مجله علمی ترویجی اسلام و پژوهش‌های مدیریتی، دوره ۱
۳۱. هابز، توماس، (۱۳۹۹) لویاتان، حسین بشیریه، تهران، نشرنی.

32. Miles, M. and Huberman, A. (2002). "Qualitative data analysis: a sourcebook of new methods", Sage London, Beverly Hills.

33. Plumptre Tim & Graham John. (1999). Governance & Good Governance. Institute on Governance December